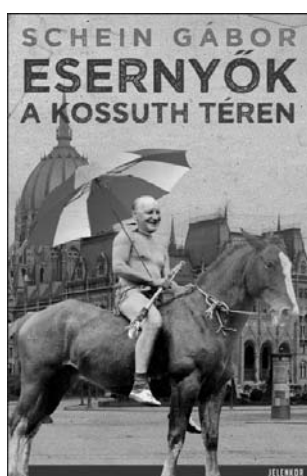

SZERBHORVÁTH GYÖRGY

Egy újabb elveszett negyedévszázad

AVAGY HÁROM LÁNY NYOMÁBAN, AKIK SZINTÉN
ELTŰNTEK A FORGATAGBAN

SCHEIN GÁBOR: ESERNYŐK A KOSSUTH TÉREN

Jelenkor Kiadó
Pécs, 2014
208 oldal, 2800 Ft

”

Nem éppen könnyű feladat egy olyan kötetről recenziót vagy éppen negatív vagy pozitív kritikát írni, amely tizenhárom, eltérő hosszúságú írást tartalmaz, s 1998 és 2013 között keletkeztek (egy részét pedig 2014-ben kiegészítette a szerző). Magyarországról, a magyarokról, demokráciánkról, a politikáról, kultúránkról, a közéletéről szólnak – ráadásul egyfajta sajátos esztétikai és etikai nézőpontból. Ez alatt, ha jól értem, elsősorban azt kell értenünk, hogy a szerző semmiképp sem bújjik a tárgyilagos, hűvös, távolságtartó elemző szerepe mögé, nagyon is kifejti markáns véleményét, tokkal-vonóval, pártok és pártvezetők, közéleti személyek neveinek kimondásával. Ehhez ma Magyarországon bátorság kell, és itt kezdődnek a problémák – no, nem a kötet kapcsán, hanem éppen arról, amiről ezek az esszék, tanulmányoknak, de akár hosszabb publicisztikáknak is nevezhető eszmefuttatások szólnak.

Schein Gábor – még az ötvenen innen – műveltsége, szellemessége, kimértsége, megfontoltsága közsismert. Bár közel sem annyira, mint megilletné a történelem-, politika-, kultúra-, irodalomtudományban stb. való jártassága okán. A pálmát ebben a zsánerben, a politikai gondolkodás világában (már ha az az) elviszik előle is a fényes nyakkendőkből a tévékben csillogó „szakemberek”, a (párt)politológusok. Emiatt könyve még értékesebb, mert ugyan gyakran felvillantja humorát, iróniáját, írásmódja messze áll az újságokban vagy különösen a honlapokra és blogokra odahányt „elemzések”, vélemények gyakran alpári stílusától, a tévépolitológusok értelmetlen körmondatairól nem is szólva.

Bő 15 év munkáit olvashatjuk el itt időrendben – egyik-másikhoz utóbb tehát hozzábiggyesztett vagy átírta –, első-

sorban arra a negyed évszázadra tekintve vissza, amely a rendszerváltással avagy –változással kezdődött, de visszautalva az előző érák, így a Kádár- és a Horthy-kor úttévesztéseire is. Nem kétséges, Schein szemében ez a 25 év újabb hanyatlástörténet, s ugyanolyan kudarc, mint a 20. század bármely más időszaka a Kossuth téren és tágabb környékén. Reményt persze lát, így a *Megmentő nevetésre várva* című, 2009-es írásában is visszaköszön szemléletmódjának alfája és omegája, ti. hogy mi „az esztétikai viszony kockázata”. Ha már a színházban még a szerelmi jelenet is hamis, akkor csak a felszabadító nevetés lehet az „igazi”, a „megmentő”, mert a parlament, a média, az utcákon és köztereken látható „színdarabok” egyre silányabbak, hamisak, hazugak. A művészeknek kellene előtérbe lépniük, de nem közvetlenül politizálva, hanem a tabukat döntögetve, vállalva már a már említett esztétikai viszony kockázatát. De egy olyan országban, melynek elitje kleptokratikusnak nevezhető (s ezt már/még 2009-ben írta), vajon mi számíthat még? Ott, ahol a populizmus és a rasszizmus, az idegengyűlölet dívik, ott, ahol a radikálisok nem a harácsoló politikusokat támadják, hanem az etnikai és vallási kisebbségeket, a muzulmánokat, romákat, zsidókat, illetve a homoszexuálisokat stb. (s újabban már itt is a megélhetési bevándorlók, a menekültekkel riogatja a nemzethaláltól kvázi rettegő politikai elit a jónépet).

A szerző úgy látja, hogy már 1989. október 23-án, azaz a Magyar Köztársaság kikiáltásakor elkezdődött a rohamos felejtés és a felejtési akarás, ami újabb kruciális probléma. A politika nagymértékben nyelvpolitika lett, de a nyelvvel senki sem törődött (ezt ma, mint látjuk, kiválóan szimbolizálja, hogy februárban az egyik minisztérium szótárt adott ki a kötelezően használandó, illetve a tiltott szavakról – vagyis azt látjuk, a nyelvvel törődnek, van „nyelvpolitika”, de az meghökkentő, veszélyes, egyszersmind nevetséges is). Schein ítélete pedig annyiban is mentes az aktuálpolitizálástól, hogy nem új keletű: már 2010 előtt is súlyos a verdiktje: az alkotmányos államműködés totálisan összeomlott.

Schein éleslátása, megkockáztatom, sokoldalúságából ered, mert több perspektívából nézi az eseményeket, folyamatokat. Egyetemi oktató, irodalomtörténész, szerkesztő, verset, prózát, gyerekkönyveket, drámát ír, s persze tudományos munkákat. Rangos díjakat kapott. Ám eközben számtalan kortársával ellentétben – akik a fentebb felsorolt zsánerek némelyikében alkotnak –, nem rejti véka alá véleményét. Ilyen értelemben akár példaképül is szolgálhatna a huszonéves írógenerációnak, akiknek tagjaitól egyre gyakrabban halljuk, hogy „nem érdekli őket a politika”. Csakhogy Schein írásaiból az érződik ki, hogy a politika számára a demokráciáért, az országért való aggódás (de nem a direkt beavatkozás a pártéletbe). A távolságtartást pedig azért sem engedheti meg magának, mert felelősséget érez azért, ami itt történik. Az *Előszó*ban azzal indít, hogy ama október 23-án, 25 éve az esernyők alatt, de reményekkel telve álltak a Kossuth téren, ám az idő azt bizonyította be, különösképp az utóbbi tíz évben, hogy „a politika működését háborús gyakorlatként érdemes értelmezni”. A politika a dominanciáért folyó, hatalmi harc, semmi más. De teljes ívben kikerülni, az a felelőtlenség.

Eszmék, ideológiák voltaképpen nincsenek is. Így aztán Schein is nehezen tudja megfogalmazni a pozícióját egy olyan helyzetben, ahol az értékek, a gondolatok, a víziók érdektelenek, a racionális vita és a konszenzuseresés pedig sehol a láthatáron. Valahová a baloldalra helyezné magát, és szerintem közelebb a liberálisokhoz, de ha ezen oldal(ak) politikusai sem mások, mint a túoldalé, ugyan miben-kikben lehetne bízni, hinni? A bizalmatlanság az úr, ráadásul egy olyan országban, ahol demokratikus hagyományokra építeni sem lehet, hisz az mindenkor oly kismértékű, jelentéktelen volt. Egyre agresszívabbak vagyunk, miközben

„romlik az élet anyagi, kulturális minősége”. Egy ilyen, már-már abszolút reménytelen helyzetben keresi azt, milyen konkrét javaslatok tehetők a baloldali politika tartalmi megújítására.

„A stílus segít továbbélni” – írja már/még 1998-ban a *Szép-mondatok* című esszéjében, amely Szép Ernő kapcsán szól a II. világháború utáni rövid időszakról. A szép, metaforákra is építő nyelv, a szavakért való felelősségvállalás, a képzelet munkája segíthet a bajok meghaladásában – bár kérdés, hogy miután az utóbbi években az írástudók, értelmiségiek, egyáltalában a kultúra, a bölcsészek tudása, szerepe, fontossága, megbecsültsége egyre inkább háttérbe szorul, anyagi támogatása folyamatosan csökken, Schein ugyanígy írná-e le e sorokat ma is. Vajon tényleg maga a stílus segít majd nekünk továbbélni? Sikerül csak ezzel újra összeragasztani a nemzetet?

A vélemények uralják el a kommunikáció terepét, s nem a tényeken alapuló érvek harcát látjuk a nyilvánosságban – ez persze nem új fejlemény, s nem is magyarországi, Jürgen Habermas erre már régen panaszkodik. E reprezentatív nyilvánosságban a képek, a köztéri szobrok, emlékművek kerülnek a középpontba. Az I. világháború idejéből kiindulva állapítja meg *Kávés és nefelejcs* című esszéjében, hogy akárcsak akkor a bécsi Ringen, „nem a háborúról beszélnek, hanem a róla szóló sajtóbeszámolókat szövik tovább”. Változott valamit ma a helyzet? 2001-hez képest természetesen igen, így a közösségi média hatására is. De ahogyan Richard Rorty alapján ír az *Egy emlékmű talapzatára* című publicisztikájában, a szabadság elbeszéléseihez az ironikusság kapcsolódott, „amely mindennel szemben maróan és békétlenül gyanakvó volt, kivéve a szabadság eszményét”. A Kádár-rendszerben is tiltakozott az ellenzék, de az aláíró-ívek is tekintélyalapúak voltak, akár a rendszer. Vagyis a nagy nevek mindig háttérbe szorították a *no name*-eket, de mára nem csak a tiltakozásnak ez a formája ürült ki, hanem – mint látjuk az ilyen-olyan tüntetéssorozatokat, meneteket – az összes többi is. Többek közt azt is javasolja, hogy a szakszervezeti hagyományokon is túl kell lépni, de itt már az aktuálpolitika vizeire evez a szerző, és vele mi is, és alapjáraton ki is egyezhetünk vele: tanulás, munka, a lokális közösségek jogainak visszaállítása, integratív társadalompolitika kell; nem kell feltalálni semmi újat. „A köztársaságot a hétköznapi beszéd alkotja meg” – amihez mégis egy közös nyelv kell, ám a mi kérdésünk már az, ki van még itt, aki beszélne? A politikum világa iránti bizalom oly alacsony lett, s ezzel együtt az érdektelenség, a kivonulás (s idetartozik a külföldre emigrálók félmillió avagy még nagyobb tömege, nem kevésbé a több milliós, gyakorlatilag éhező, egyik napról a másikra élő, uzsorások karmaiban lévő mélyszegények tömege), hogy a demokrácia alaposzlopai dőlnek ki sorra – talán így is összefoglalható Schein álláspontja.

Ám távol áll tőle a cinizmus, a nihilizmus, ugyanakkor számonkérése mögött ott a hit, a remény, hogy az ember mégiscsak antropológiailag jó – lehetne. Ha nem volna hajlamos arra, hogy másokat azért gyűlöljön, amiért magát kéne. *A kereszténységről mint politikai vallásról* című tanulmány éppen erről szól, s leszedi a keresztvizet a császárokról, pártfőtítkárokról és pártelnökökről, akik püspökökhöz dörgölődznek (és e viszony gyakran kölcsönös). A képmutatás óriási. A klérus meg ahelyett, hogy a hittel, az emberi szabadsággal, az értékekkel és a bűnnel törődne, engedi, hogy a kereszténységet (összekapcsolva a nemzetivel) bunkósbotként használja a politikai elit egy része, a kizárás eszközeként. Nyegleség, sunyítás mindenütt – amire Schein egyet javasol, hogy megtaláljuk a szabadság étellel teli radikalitását: „Menjünk könyvtárakba!”

Schein a kötet többi esszében is kulcskérdéseket, fogalmakat vizsgál: hétköznapi történelmi tudatunkat, traumáinkat, a felelősséget tagadó felejtést, vagy éppen a nosztalgia labirintusát, melyben oly sok minden eltüntethető, elfedhető. De akkor hol a kiút? Schein munkássága azt mutatja, meglehet, sehol, de hogy a kivezető utat folyamatosan keresni kell, az biztos, egyben feladat. A kommunikáció kultúrájának kialakítása vezethetne oda, hogy ne maradjunk foglyai a traumatizáltság, az amnézia és a nosztalgia hármasának – írja ezt még 2005-ben –, de ahogyan erősödik a válság diskurzusa (Magyarországon 2006-tól az erőszakba fulladó tüntetések, majd nem sokkal később az egész világon a gazdasági-pénzügyi világválság kitörésével), mintha ő is egyre szkeptikusabb lenne. Őszintén szólva, attól függetlenül, hogy én akarnék-e baloldali fordulatot, vagy épp liberálist ma Magyarországon, arról ma azért nehéz bármit is mondani, mert az effajta jelzők, avagy eszme- és értékrendszerek darabjaira hullottak, törtek, ilyképp értelmezhetetlen, ki itt a bal- vagy jobboldali, túl a lózungokon. Csupán egy kör ismerhető és írható le világosabban, s ez a gyűlölködés „kultúrköre”, politikai „kultúrája”, mely egyre inkább eluralkodik úgy a kocsmaiban, mint a médiában, úgy a politikai élet különféle szintjein, mint a mindennapok kultúrájában.

Hogy Schein Gábor, a vérbeli értelmiségi mit tehet? *Három nagylány – avagy kicsoda és mit csinál a szabad értelmiségi?* című, igen szellemes esszében arról ír, hogy 1997-ben kihallgatott a vonaton három egyetemista lányt, hogyan vélekednek e kérdésről. Majd 2007-ben úgy zárja írását, hogy leszállás után, a korábban elképzelt lányok arcát nem is látta, elkeveredtek a tömegben. De: „Kíváncsi vagyok, ma miben utaznak.” Mi is. De ha Önök is kíváncsiak, a három lány akkor mit gondolt, feltétlenül olvassák el ezt az írást, a könyvet is. És próbáljuk elképzelni, hová lett, merre él és mit gondolhat ma e három lány, akik ma úgy negyven körüliek lehetnek, s körülbelül a rendszerváltás után nem sokkal váltak nagykorúvá.

Csak a magyar társadalomnak nem akaródzik nagykorúvá érnie, sőt, mintha egyre inkább kiskorúsodna. Alighanem ez az *Esernyők a Kossuth téren* egyik fő üzenete.